

"Research Paper"

Determining the Ruminal Degradability of Sunflower Head Residues and the Effect of its Different Levels on Digestibility, Blood Parameters and Chewing Activity of Fattening Afshari Lambs

Ahmad Fakhrani¹, Taghi Ghoorchit² and Somayeh Pashaei³

1- Graduated of M.Sc., Dept. Animal and Poultry Nutrition, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources

2- Professor., Dept. Animal and Poultry Nutrition, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, (Corresponding author: ghoorchit@yahoo.com)

3- Graduated of Ph.D. Student., Dept. Animal and Poultry Nutrition, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources

Received: 4 December, 2022 Accepted: 31 July, 2023

Extended Abstract

Introduction and Objectives: Sunflower is primarily an oil crop but the plant itself and its crop residues are used as animal feed. This study was to investigate the replacing of sunflower head wastes with wheat straw.

Material and Methods: This research was conducted in the form of two experiments. In the first experiment, in order to determine the degradability of dry matter and neutral detergent fibre (NDF) of sunflower heads, three rams of Dalagh breed with rumen fistula were used and in the second experiment, 8 male Afshari lambs with an average live weight of 30 ± 4.5 kg were tested in the change-over design with zero, 7, 14 and 21% in the diet. In this research, feed intake, digestibility, blood parameters, and chewing activity were measured.

Results: The results showed that degradation percentage of DM and NDF was 20.41 and 25.59, respectively at time zero, and at 96 hour later it reached to the highest level of degradation equal to 73.47% and 46.40%, respectively. In this study dry matter intake (DMI) was influenced by the experimental treatments ($p=0.003$). Replacing wheat straw with sunflower head improved digestibility of dry matter, organic matter and neutral detergent fiber but not significant. The feed conversion rate was improved with sunflower head treatments but not significant. Lambs that were used sunflower head residues, had more weight gain compared to the control group. None of the treatments containing sunflower head residues had a significant effect on blood parameters. Eating and chewing activity and whole chewing activity were influenced by the experimental treatments ($p=0.01$). The highest rumination activity per kg neutral detergent fiber, was related to the control treatment.

Conclusion: In general, replacing wheat straw with sunflower head residues up to 21 percent in the diet, can be done successfully. In general, according to daily weight gain, sunflower head residues can be replaced up to 21% levels in the diet by wheat straw.

Keywords: Blood parameters, Chewing activity, Degradability, Digestibility, Sunflower head Residues

"مقاله پژوهشی"

تعیین تجزیه پذیری شکمبه ای ضایعات طبق آفتابگردان و تأثیر سطوح مختلف آن بر قابلیت هضم، فراسنجه های خونی و فعالیت جویدن بره های پرواری افشاری

احمد فخرانی^۱، تقی قورچی^۲ و سمیه پاشایی^۳^۱- دانش آموخته کارشناسی ارشد، گروه تغذیه دام و طیور، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان
^۲- استاد تمام، گروه تغذیه دام و طیور دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، (نویسنده مسوول: ghooorchit@yahoo.com)^۳- دانش آموخته دکتری، گروه تغذیه دام و طیور، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان
تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۹/۱۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۵/۹

صفحه: ۲۵ تا ۳۲

چکیده مبسوط

مقدمه و هدف: آفتابگردان یک محصول روغنی است اما خود گیاه و ضایعات آن به عنوان علوفه دام استفاده می شود. این پژوهش جهت بررسی جایگزینی ضایعات طبق آفتابگردان با کاه گندم انجام شد.**مواد و روش ها:** این پژوهش در قالب دو آزمایش صورت گرفت. در آزمایش اول جهت تعیین تجزیه پذیری ماده خشک و الیاف نامحلول در شوینده خنثی از سه رأس قوچ نژاد دالاتی، دارای فیستولای شکمبه ای استفاده شد. در آزمایش دوم تعداد ۸ رأس بره ی نر نژاد افشاری با متوسط وزن زنده ۳۰±۴/۵ کیلوگرم در قالب طرح چرخشی، با تیمارهای صفر، ۱۴، ۲۱ و ۲۸ درصد در جیره مورد آزمایش قرار گرفتند. در این پژوهش خوراک مصرفی، قابلیت هضم، فراسنجه های خونی، و فعالیت جویدن اندازه گیری شد. **یافته ها:** نتایج نشان داد که درصد تجزیه پذیری ماده خشک و الیاف نامحلول در شوینده خنثی در زمان صفر به ترتیب ۲۰/۴۱ و ۲۵/۵۹ درصد و ۹۶ ساعت بعد به بالاترین میزان برابر با ۷۳/۴۷ و ۴۶/۴۰ درصد رسید. در این پژوهش مصرف ماده خشک، تحت تأثیر تیمارهای آزمایشی قرار گرفت (p=۰/۰۰۳). جایگزینی طبق آفتابگردان تا حدودی سبب افزایش قابلیت هضم ماده خشک، ماده آلی و الیاف نامحلول در شوینده خنثی شد ولی معنی دار نبود. تیمارهای حاوی طبق آفتابگردان سبب بهبود ضریب تبدیل خوراک شد ولی تفاوت معنی دار نبود. بره هایی که ضایعات طبق آفتابگردان استفاده کرده بودند نسبت به تیمار شاهد، افزایش وزن بیشتری داشتند. هیچ یک از تیمارهای حاوی ضایعات طبق آفتابگردان، تأثیر معنی داری بر فراسنجه های خونی بره ها نداشتند. فعالیت خوردن، نشخوار و فعالیت کل جویدن تحت تأثیر تیمارهای آزمایشی قرار گرفت (p=۰/۰۱). بیشترین فعالیت نشخوار به ازای هر کیلوگرم الیاف نامحلول در شوینده خنثی، مربوط به تیمار شاهد بود. **نتیجه گیری:** به طور کلی باتوجه به افزایش وزن روزانه بیشتر تا سطوح ۲۱ درصد در جیره، می توان ضایعات طبق آفتابگردان را جایگزین کاه گندم نمود.**واژه های کلیدی:** تجزیه پذیری، ضایعات طبق آفتابگردان، فراسنجه خونی، فعالیت جویدن، قابلیت هضم

مقدمه

افزایش نرخ نهاده ها سبب عدم سودمندی تولید در واحدهای دامپروری شده است. زیرا درصد بالایی از مخارج روزمره واحدهای دامداری را هزینه های مربوط به خوراک تشکیل می دهد و از طرفی محدودیت منابع آب و خاک و واردات اقلام عمده خوراکی مورد استفاده در تغذیه دام، سبب افزایش هزینه های تولید شده است. اولین مسئله در تهیه جیره، انتخاب مواد اولیه با قابلیت دسترسی زیاد، قیمت ارزان و دارای ارزش خوراکی برای تأمین احتیاجات غذایی توصیه شده هر نوع دام است.

یکی از راهکارهای موجود برای کاهش هزینه خوراک و در نتیجه هزینه تولید و قیمت محصول، استفاده از پسماندهای کشاورزی قابل مصرف در جیره دام است. با گسترش در تنوع محصولات و نیز پیشرفت صنایع غذایی، تنوع پسماندها نیز افزایش یافته است. علاوه بر این، بخش اصلی پسماندهای کشاورزی را مواد لیگنوسلولزی تشکیل می دهند که ارزش تغذیه ای و قابلیت استفاده از آنها برای دام پایین است که نیاز به فرآوری و غنی سازی دارند، هرچند که به طور بالقوه دارای ارزش غذایی و انرژی زایی بالایی هستند (Forouzan et al., 2019). این مواد (لیگنوسلولزی) به طور طبیعی دارای پلیمرهای لیگنینی می باشند و مانع دسترسی آزاد آنزیم های هیدرولیتیک به کربوهیدرات های گیاهان می شود (Hadar et al., 1992).

یکی از این ضایعات که تا به حال پژوهش های بسیار اندکی بر روی آن صورت گرفته است ضایعات طبق آفتابگردان است.

عملکرد علوفه خشک آفتابگردان زیاد می باشد و از نظر مواد معدنی، پروتئین و کلسیم غنی تر از ذرت است، بنابراین استفاده از این علوفه در جیره غذایی دام ها می تواند کمک شایانی برای رفع فقر مواد مغذی آنها باشد (Mafakher et al., 2011; Drackle et al., 1984). در مطالعات راو همکاران (Rasool et al., 1998) درصد ترکیب شیمیایی این مواد باقیمانده، برای ماده خشک، ماده آلی، پروتئین خام، الیاف نامحلول در شوینده اسیدی، الیاف نامحلول در شوینده خنثی و لیگنین به ترتیب، ۸۷/۹۰، ۸۸/۶۲، ۷/۴۳، ۲۶/۷۸، ۳۲/۱۰ و ۸/۲۶ درصد ماده خشک گزارش شد با توجه به مطالعات اندک در خصوص این پسماند، نیاز است تا آزمایش هایی برای استفاده ضایعات طبق آفتابگردان در جیره گوسفند صورت گیرد تا اینکه مناسب ترین میزان جایگزینی این ضایعات در جیره مشخص شود.

مواد و روش ها

این پژوهش شامل دو بخش بود که هر بخش در زمان و مکان متفاوت انجام شد. بخش اول برای اندازه گیری تجزیه پذیری ماده خشک و الیاف نامحلول در شوینده خنثی طبق آفتابگردان در مزرعه شماره یک، آموزشی و پژوهشی دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان انجام شد. تمام آزمایش های مربوط به تجزیه خوراک در آزمایشگاه تغذیه دام دانشکده علوم دامی دانشگاه گرگان انجام شد.

برای تعیین ماده خشک، خاکستر، ماده آلی، عصاره اتری، پروتئین خام، الیاف خام از روش های توصیه شده AOAC

و در دو نوبت در ساعت‌های ۸ و ۱۷ در اختیار دام‌ها قرار گرفت. میزان باقی‌مانده خوراک هر رأس، به‌طور جداگانه جمع‌آوری و توزین شد تا خوراک مصرفی به‌دست آید.

برای تعیین ضرایب هضمی جیره‌های آزمایشی، در هر دوره آزمایشی روزهای ۱۷، ۱۸ و ۱۹ نمونه‌های خوراک و مدفوع گرفته شد. بدین‌صورت که در هر روز در سه نوبت صبح، ظهر و عصر به‌وسیله دستکش تلخیص مصنوعی از هر بره نمونه‌های مدفوع از طریق رکتوم گرفته و نمونه‌های هر روز به تفکیک با هم مخلوط گردید و تا زمان انجام آزمایش قابلیت هضم به روش خاکستر نامحلول در اسید (Van Keulen and Young, 1977) در دمای ۲۰- درجه سانتیگراد داخل فریزر نگهداری شد و مطابق با روش‌های نمونه‌گیری مدفوع، نمونه‌های خوراک هر بره در مجموع به مقدار ۵۰۰ گرم گرفته شد. در هر دوره، روز بیست و یکم پس از ۱۶ ساعت گرسنگی بره‌ها توزین شده و افزایش وزن روزانه محاسبه شد.

در هر دوره، روز بیست و یکم پس از ۱۶ ساعت گرسنگی بره‌ها وزن‌کشی و نمونه‌های خون از طریق ورید وادج گرفته شد. پس از چند ساعت، پلاسمای خون جدا و در لوله‌های در بستنای قرار داده شد و تا زمان تعیین متابولیت‌های خونی شامل گلوکز، نیترژون اوره‌ای خون، تری‌گلیسرید و کلسترول در دمای ۲۰- درجه سانتی‌گراد نگهداری شد.

برای اندازه‌گیری فعالیت جویدن در روز ۱۷ هر دوره آزمایشی از ساعت ۰۸:۰۰ صبح پس از خوراک‌دهی تا ساعت ۰۸:۰۰ صبح روز بعد، بره‌ها به‌مدت ۲۴ ساعت تحت نظر قرار گرفتند. هر ۵ دقیقه یک بار تمام بره‌ها بازدید می‌شدند و فعالیت خوردن، نشخوار، خوابیدن و ایستاده ثبت شده و در هر بازدید عمل ثبت شده مبنی بر این بود که آن فعالیت تا ۵ دقیقه ادامه می‌یابد و در پایان تمامی فعالیت‌ها جمع و مورد تجزیه واقع شدند.

به‌منظور تجزیه داده‌ها از طرح گردان در قالب ۴ تیمار، ۲ تکرار و در طی ۴ دوره استفاده گردید. داده‌ها با استفاده از رویه‌ی Mixed نرم‌افزار تجزیه آماری (SAS, 2003) تجزیه و تحلیل شدند. مقایسات میانگین‌ها به‌روش توکی-کرامر صورت گرفت. به‌منظور تصحیح اثر وزن اولیه گوسفندان، این اثر به‌عنوان کواریت در مدل قرار داده شد.

$$Y_{ijklmn} = \mu + X_{ijklm} + Ti + B_k + S(B)_{jk} + Pl + e_{ijklmn}$$

$$Y_{ijklmn} = \text{مشاهده } ijklmn, \mu = \text{میانگین کل}, X_{ijklm} = \text{اثر متغیر کمکی}, Ti = \text{اثر تیمار } i, B_k = \text{اثر } k \text{ امین ترتیب اعمال تیمارها}$$

$$S(B) = \text{اثر تصادفی } \lambda \text{ امین حیوان درون } k \text{ امین ترتیب تیماری}, P_l = \text{اثر } l \text{ امین دوره}, e_{ijklmn} = \text{اشتباه تصادفی}.$$

(2005) استفاده شد. الیاف نامحلول در شوینده خنثی (Van Soest et al., 1991) و اسیدی (AOAC, 2005)، با استفاده از روش فیلتر بگ (Komarek, 1994) اندازه‌گیری شد.

به‌منظور تعیین تجزیه‌پذیری طبق آفتابگردان، از سه رأس قوچ نژاد دالاق (وزن زنده حدود 50 ± 5 کیلوگرم) دارای فیستولای شکمبه‌ای، با روش کیسه‌های نایلونی استفاده شد. آنکوباسیون نمونه‌ها، در زمان‌های صفر، ۲، ۴، ۶، ۱۲، ۲۴، ۴۸، ۷۲ و ۹۶ ساعت انجام شد (Ørskov and McDonald, 1979).

فرآیندهای مختلف تجزیه‌پذیری و تجزیه‌پذیری موثر از رابطه ارسکف و مک دونالد (Ørskov and McDonald, 1979) و با استفاده از نرم‌افزار SYSTAT محاسبه شد (SYSTAT, 2013).

$$P = a + b(1 - e^{-ct})$$

 در این رابطه a بخش سریع تجزیه، b بخش کند تجزیه، c ثابت نرخ تجزیه در واحد زمان و P پتانسیل تجزیه‌پذیری می‌باشد.

با به‌کار بردن رابطه زیر، تجزیه‌پذیری موثر با سرعت عبور a ، b ، c ، d درصد در ساعت محاسبه گردید

$$ERD = a + bc/(c + k)$$

 k سرعت عبور می‌باشد

آزمایش دوم در استان خراسان شمالی، شهرستان مانه‌وسملقان انجام شد. در این پژوهش، تعداد ۸ رأس بره نر نژاد افشاری با متوسط وزن $30 \pm 4/5$ کیلوگرم مورد استفاده قرار گرفت. دام‌ها در جایگاه‌های انفرادی به‌صورت انتخاب تصادفی در یک طرح گردشی در ۴ دوره ۲۱ روزه، به‌مدت ۸۴ روز نگهداری شدند. به‌طوری‌که در هر دوره برای هر تیمار ۲ تکرار بود و در مجموع تعداد تکرارها برای هر تیمار به ۸ تکرار رسید. در هر دوره، ۱۴ روز برای عادت‌پذیری و ۷ روز برای جمع‌آوری نمونه در نظر گرفته شد. پیش از شروع آزمایش، به هر دام مقدار ۵ میلی‌لیتر شربت آلبندازول خورانده شد. با استفاده از قرص‌خوران به هر گوسفند یک عدد قرص خوراکی رافوکساناید ۱۵۰ میلیگرمی خورانده شد. اولین تزریق واکسن آنترتوکسمی به‌صورت زیرپوستی انجام گرفت. واکسن یادآور آنترتوکسمی بعد از گذشت دو هفته از اولین تزریق، به‌صورت زیرپوستی و به‌میزان ۲ میلی‌لیتر تزریق گردید. بعد از اتمام این دوره سازگاری، آزمایش ۸۶ روزه شروع و تمام داده‌ها مورد نیاز به‌صورت روزانه ثبت می‌گردید. با استفاده از جداول احتیاجات غذایی (NRC, 1985) ۴ جیره غذایی با نسبت‌های صفر، ۷، ۱۴ و ۲۱ درصد طبق آفتابگردان تهیه شد (جدول ۱). تنها تفاوت بین جیره‌های آزمایشی در نسبت جایگزین شدن طبق آفتابگردان با کاه گندم در جیره‌ها بود. در طول دوره آزمایش جیره‌های کاملاً مخلوط به‌صورت روزانه توزین

جدول ۱- اجزا و ترکیبات شیمیایی جیره‌های آزمایشی مورد استفاده بره‌های پرواری (درصد ماده خشک)

Table 1. Ingredients and chemical composition of the experimental diets used for fattening lambs (% dry matter)			
سطوح طبق آفتابگردان (%) Levels of heads residues to sunflower (%)			
21	14	7	0
18.0	18.0	18.0	18.0
0.0	7.0	14.0	21.0
21.0	14.0	7.0	0.0
55.5	55.5	55.5	55.5
4.0	4.0	4.0	4.0
0.5	0.5	0.5	0.5
0.5	0.5	0.5	0.5
0.5	0.5	0.5	0.5
اجزاء جیره (%) Diet ingredient			
			پونجه خشک (Alfalfa hay)
			کاه گندم (Wheat straw)
			طبق آفتابگردان (Heads residues to sunflower)
			دانه جو (Barley grain)
			سیوس گندم (Wheat bran)
			اوره (Urea)
			مکمل معدنی، ویتامینی (Vitamin & mineral mix1)
			نمک (Salt)
ترکیبات شیمیایی جیره (%) Chemical composition			
2.52	2.51	2.51	2.50
84.00	85.00	84.00	80.00
90.53	91.45	91.93	91.16
14.11	13.87	13.63	13.40
4.60	5.00	4.80	4.50
13.10	14.30	16.00	17.50
9.47	8.55	8.07	8.84
42.20	48.80	48.70	53.40
16.20	20.20	20.90	24.70
29.57	23.73	24.75	19.82
انرژی قابل متابولیسم ((ME (Mcal/Kg)))			
ماده خشک (Dry matter)			
ماده آلی (Organic matter)			
پروتئین خام (Crude protein)			
چربی خام (Ether-extract)			
الیاف خام (Crude fibre)			
خاکستر (Ash)			
الیاف نامحلول در شوینده خنثی (Neutral detergent fiber)			
الیاف نامحلول در شوینده اسیدی (Acid detergent fiber)			
کربوهیدرات غیر الیافی (Non-fibrous carbohydrate)			

Non-Fibrous Carbohydrate (Van Soest, 1994) = 100- (NDF+ Ether-extract+ Crude fibre+ Ash)

نتایج و بحث

ترکیبات شیمیایی طبق آفتابگردان در این آزمایش با مقادیر گزارش شده (جدول ۲) مطالعات گذشته، در مقادیر پروتئین خام، الیاف نامحلول در شوینده اسیدی، الیاف نامحلول در شوینده خنثی و ماده خشک تا حدودی برابر بوده ولی در برخی از اجزاء تفاوت زیادی مشاهده شد. علت تفاوت در ترکیبات شیمیایی را می‌توان به اثر فصل، حاصلخیزی خاک، مرحله رویش گیاه، سن گیاه، نسبت سر و ساقه و دیگر فاکتورهای محیطی نسبت داد. نوسان زیاد در میزان ماده خشک می‌تواند به علت نوسانات در رطوبت باشد (Madibela et al., 2003).

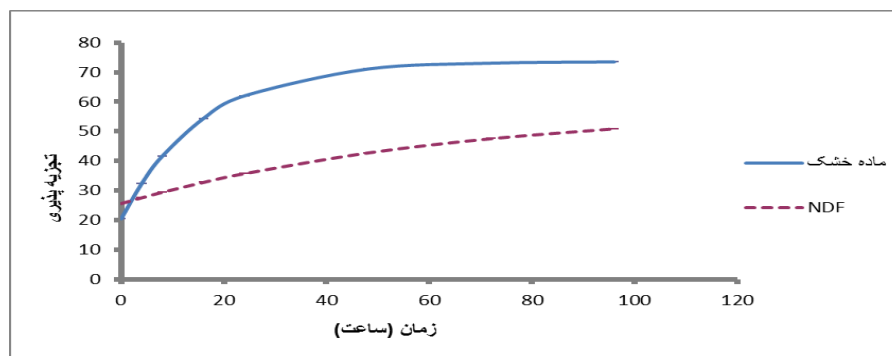
تجزیه پذیری شکمبه‌ای ماده خشک و الیاف نامحلول در شوینده خنثی طبق آفتابگردان میزان تجزیه پذیری هر دو فراسنجه، ماده خشک و الیاف نامحلول در شوینده خنثی، با افزایش ساعات انکوباسیون سیر صعودی داشت، به طوری که در زمان صفر برای هر دو فراسنجه به ترتیب، ۲۰/۴۱ و ۲۵/۵۹ درصد و در زمان ۹۶ ساعت به ۷۳/۴۷ و ۵۰/۸۵ درصد رسیده است (شکل ۱). مشاهده می‌شود که در زمان صفر، درصد ناپدید شدن الیاف نامحلول در شوینده خنثی بالاتر از ماده خشک بوده است ولی پس از گذشت ۱۶ ساعت انکوباسیون شکمبه‌ای، درصد ناپدید شدن ماده خشک به ۵۴/۳۳ درصد رسید، این درحالی بود که تجزیه پذیری الیاف نامحلول در شوینده خنثی در زمان ۱۶ ساعت انکوباسیون به ۳۲/۷۴ درصد رسیده بود و میزان ناپدید شدن آن کمتر بود و پس از گذشت ۹۶ ساعت انکوبه شدن میزان ناپدید شدن آن به ۵۰/۸۵ درصد رسیده بود. این کاملاً طبیعی است که تجزیه پذیری ماده خشک بالاتر از بخش الیاف نامحلول در شوینده خنثی باشد. به خاطر اینکه اجزاء ماده خشک نمونه مورد آزمایش، حاوی پروتئین‌ها و قندهای محلول در آب بوده و در نتیجه سریع‌تر از الیاف، مورد تجزیه پذیری توسط میکروارگانیسم‌های شکمبه قرار گرفته و در زمان‌های کمتری ناپدید شده است (شکل ۱).

با توجه به مطالعات انجام شده (Wilson, 1985) با بلوغ گیاه مقدار پروتئین خام گیاه کاهش و دستگاه آوندی و محتویات دیواره سلولی افزایش می‌یابد که به همین دلیل میکروارگانیسم‌ها، در تجزیه بافت آنها دچار مشکل می‌شوند. در این پژوهش نیز نمونه‌های ضایعات طبق آفتابگردان مربوط به آخرین مرحله رشدی آفتابگردان بوده و به طور حتم از میزان پروتئین خام آن، نسبت به مراحل رویشی اولیه کاسته شده است. در جدول ۳ مقادیر تجزیه پذیری مؤثر در سرعت‌های عبور ۲ درصد، ۵ درصد و ۸ درصد در ساعت آورده شده است. این مقادیر برای ماده خشک به ترتیب، ۶۰/۸۲، ۵۰/۱۱ و ۴۳/۸۹ درصد و برای الیاف نامحلول در شوینده خنثی به ترتیب، ۳۹/۶۰، ۳۳/۱۳ و ۳۰/۷۵ درصد بود که درصد تجزیه پذیری مؤثر ماده خشک نسبت به الیاف نامحلول در شوینده خنثی در تمامی بخش‌ها بالاتر بود. از ۷۳/۴۷ درصد تجزیه شده ماده خشک طبق آفتابگردان، ۲۰/۴۷ درصد آن مربوط به بخش سریع تجزیه (a) بود و ۵۳/۱۷ درصد دیگر مربوط به بخش کند تجزیه (b) بود که در طی ۹۶ ساعت انکوباسیون ناپدید شده بود. به علاوه از ۵۰/۸۵ درصد تجزیه شده الیاف نامحلول در شوینده خنثی طبق آفتابگردان، ۲۵/۵۹ درصد مربوط به بخش سریع تجزیه و ۳۲/۶۸ درصد مربوط به بخش کند تجزیه بود. در مطالعاتی که مهرابی و همکاران (Mehrabi et al., 2015) بر روی تجزیه پذیری کاه گندم و جو انجام داده بودند، میزان تجزیه پذیری در زمان صفر به ترتیب، ۱۱/۹۶ و ۱۳/۳۰ درصد و برای زمان ۹۶ ساعت به ترتیب، ۳۳/۲۳ و ۲۸/۱۴ درصد گزارش شده بود که در مقایسه با طبق آفتابگردان، در تمامی ساعات دارای تجزیه پذیری کمتری می‌باشند. دلیل آن لیگنین و الیاف بالای این کاه‌ها نسبت به طبق آفتابگردان است، و همچنین در بخش تجزیه پذیری مؤثر، و در بخش‌های سریع تجزیه (a) و کند تجزیه (b)، طبق آفتابگردان نسبت به کاه‌های گندم و جو از تجزیه پذیری بالاتری برخوردار بود.

جدول ۲- درصد ترکیبات شیمیایی طبق آفتابگردان

ترکیبات شیمیایی (%) (Chemical composition)	آزمایش حاضر The present experiment	رسول و همکاران (Rasool et al., 1998)	راو و همکاران (Rao et al., 1996)
ماده خشک (Dry matter)	90.92	—	87.90
ماده آلی (Organic matter)	84.55	89.40	—
خاکستر خام (Ash)	15.24	10.60	—
پروتئین خام (Crude protein)	7.00	7.20	7.43
چربی خام (Ether-extract)	4.60	2.90	—
الیاف نامحلول در شوینده اسیدی (Acid detergent fiber)	27.50	—	26.78
الیاف نامحلول در شوینده خنثی (Neutral detergent fiber)	33.40	—	32.10
الیاف خام (Crude fibre)	19.90	16.00	—
کربوهیدرات غیر الیافی (Non-fibrous carbohydrate)	39.56	—	—

Non-Fibrous Carbohydrate (Van Soest, 1994)= 100- (NDF+ Ether-extract+ Crude fibre+ Ash)

شکل ۱- تجزیه پذیری ماده خشک و الیاف نامحلول در شوینده خنثی طبق آفتابگردان در ساعات مختلف انکوباسیون
Figure 1. The degradability of dry matter and insoluble neutral detergent fiber of sunflower head residue at different hours of incubation

جدول ۳- تجزیه پذیری بخش های مختلف و تجزیه پذیری مؤثر ماده خشک و الیاف نامحلول در شوینده خنثی
Table 3. The degradability of different parts and the effective degradation of dry matter and insoluble fiber in neutral detergent

RSD	Effective degradability تجزیه پذیری مؤثر			a+b	c	b	a	فراسنج ها Parameters
	0.08(h ⁻¹)	0.05(h ⁻¹)	0.02(h ⁻¹)					
0.93	43.89	50.11	60.82	73.64	0.06	53.17	20.47	تجزیه پذیری ماده خشک (Dry matter degradability (%))
0.91	30.75	33.13	39.60	58.27	0.02	32.68	25.59	تجزیه پذیری الیاف نامحلول در شوینده خنثی (Neutral detergent fiber degradability (%))

a: مقدار مواد محلول در زمان صفر، b: مقدار مواد غیر محلول و قابل تخمیر، c: سرعت ناپدید شدن، a+b: پتانسیل تجزیه پذیری، RSD: انحراف استاندارد باقی مانده
a, washout fraction; b, potentially degradable fraction; a+b, potential degradability; c, degradation rate of b fraction; RSD, residual standard deviation

شکمبه ای و ایجاد سیری کاذب و در نهایت کاهش مصرف خوراک گردد. به سبب اینکه مواد با تجزیه پذیری بالا نسبت به مواد با تجزیه پذیری کم، زمان کمتری را در شکمبه سپری می کنند ماده خشک مصرفی در اینگونه مواد خوراکی بالاتر است (Russell et al., 1992). بنابراین عامل دیگر افزایش مصرف خوراک در این پژوهش، تجزیه پذیری بالاتر طبق آفتابگردان نسبت به کاه گندم است.

مقایسه میانگین قابلیت هضم ماده خشک، ماده آلی و الیاف نامحلول در شوینده خنثی در جدول ۴ آورده شده است. تیمار ۷ درصد دارای کمترین قابلیت هضم ماده خشک، ماده آلی و الیاف نامحلول در شوینده خنثی با درصدهای به ترتیب ۶۱/۹۹، ۶۳/۸۳ و ۵۱/۲۸ و بیشترین قابلیت هضم مربوط به تیمار ۱۴ درصد که به ترتیب، ۶۸/۷۶، ۷۰/۷۴ و ۶۱/۳۹ درصد مشاهده شد. در تمامی تیمارها بیشترین درصد قابلیت هضم مربوط به بخش ماده آلی و کمترین درصد قابلیت هضم مربوط به بخش الیاف نامحلول در شوینده خنثی بود. نتایج پژوهش حاضر

مصرف ماده خشک و قابلیت هضم مواد مغذی: میانگین ماده خشک مصرفی تیمارهای ۷، ۱۴ و ۲۱ درصد طبق آفتابگردان نسبت به تیمار شاهد در طی دوره های ۲۱ روزه، تفاوت معنی داری (P=۰/۰۰۳) داشت (جدول ۴). در بخش مصرف خوراک روزانه بین تیمارهای مورد آزمایش با تیمار شاهد تفاوت معنی داری دیده شد. به طور کلی می توان گفت که با افزایش سطوح طبق آفتابگردان در جیره بره های پرواری، میزان خوراک مصرفی افزایش یافته است. در این آزمایش افزایش ماده خشک مصرفی را می توان به خصوصیات فیزیکی و شیمیایی جیره تعمیم داد. با توجه به اینکه خوراک های با الیاف بالا و حجیم سبب تحریک گیرنده های مکانیکی شکمبه و نگاری می شوند (Ghoorchi and Seyed Almoosavi, 2018)، پس دور از انتظار نیست که مصرف خوراک تیمار شاهد به علت دارا بودن درصد بالای کاه گندم که دارای تجزیه پذیری و قابلیت هضم پایین نیز است، سبب پرشدگی شکمبه و در نتیجه تحریک گیرنده های

به وجود اجزای غیرالیافی جیره نیز بستگی دارد. در پژوهش حاضر میزان تجزیه پذیری شکمبه‌ای طبق آفتابگردان نسبت به پژوهش‌های صورت گرفته برای کاه گندم بالاتر بود، پس عامل دیگری که در افزایش قابلیت هضم نقش داشته است درصد بالای تجزیه پذیری شکمبه‌ای تیمارهای ۱۴ و ۲۱ درصد بوده است که احتمالاً به دلیل لیگنین پایین‌تر طبق آفتابگردان است. بنابراین با توجه به جدول ۲ میزان الیاف در تیمار شاهد به مراتب بالاتر بوده و سبب کاهش در نرخ گوارش شده است. با توجه به اینکه قابلیت هضم ماده خشک، ماده آلی و الیاف نامحلول در شوینده خنثی در تیمارهای ۱۴ و ۲۱ درصد طبق آفتابگردان افزایش یافته بود، و از طرفی مصرف ماده خشک و عملکرد برهه‌هایی که از این تیمارها استفاده کردند نیز بهتر بود، می‌توان نتیجه گرفت که ارتباط مستقیمی بین افزایش مصرف خوراک و عملکرد حیوان با قابلیت هضم خوراک وجود دارد.

برای قابلیت هضم ماده خشک با درصدهای ۷، ۱۴ و ۲۱ درصد به ترتیب، ۶۱/۹۹، ۶۸/۷۶ و ۶۸/۳۷ درصد بود که تا حدودی بیشتر از نتایج پژوهش‌های گذشته است. از مدت‌ها پیش دانسته شده است که قابلیت هضم تحت تأثیر دو پدیده رقابتی، نرخ گوارش و نرخ عبور است (Van Soest, 1994). جانگ و آلن (Jung, and Allen, 1995) گزارش دادند که با افزایش سطوح الیاف علوفه‌ای جیره، نرخ عبور شکمبه‌ای کاهش می‌یابد، زیرا علوفه‌ها از قابلیت هضم کمتری برخوردار هستند و همچنین اندازه ذرات آنها بزرگتر است. با توجه به اینکه گوارش پذیری تابعی از رقابت بین نرخ گوارش و عبور است و معمولاً انتظار می‌رود که با کاهش ذرات خوراک به دلیل افزایش سطح تماس میکروبی، گوارش پذیری افزایش یابد اما این پدیده تحت تأثیر نرخ عبور بیش‌تر ذرات کوتاه‌تر ممکن است خنثی گردد (Mertens, 1997; Yang and Beauchemin, 2005). به علاوه گوارش پذیری الیاف،

جدول ۴- تأثیر جایگزینی طبق آفتابگردان با کاه گندم بر مصرف ماده خشک و قابلیت هضم مواد مغذی بره‌های پرواری
Table 4. Effect of replacing sunflower heads residues with wheat straw on the dry matter intake and nutrient digestibility of fattening lambs

سطح معنی داری (P-value)	اشتباه معیار (SEM) میانگین	سطوح طبق آفتابگردان sunflower (%)				فراسنجه
		21	14	7	0	
0.003	0.04	1.11 ^a	1.14 ^a	1.08 ^a	1.01 ^b	ماده خشک مصرفی (روزانه) Feed intake (Daily)
						قابلیت هضم (%) Digestibility (%)
0.53	1.00	68.37	68.76	61.99	66.55	ماده خشک (Dry matter)
0.53	0.97	70.19	70.74	63.83	67.75	ماده آلی (Organic matter)
0.58	1.29	58.86	61.39	51.28	59.13	الیاف نامحلول در شوینده‌ی خنثی (Neutral detergent fiber)

^{a-b} در هر سطر اعداد با حروف غیر مشابه با یکدیگر تفاوت معنی دار دارند ($P < 0.05$)
^{a-b} Means within each row with different superscripts are significantly different

گلوکز خون گوسفندان بین (۸۰-۵۰) و غلظت نیتروژن اوره‌ای خون بین (۲۰-۸) میلی گرم در دسی لیتر تعیین شده است (Anderson et al., 2015) بنابراین در پژوهش حاضر به نظر می‌رسد غلظت گلوکز خون بره‌ها اندکی پایین‌تر از حالت طبیعی بوده است که احتمالاً به خاطر عدم دسترسی به خوراک برای ۱۴ تا ۱۶ ساعت بوده که سبب افت گلوکز خون شده است. یکی از ویژگی‌های نشخوارکنندگان بالغ، غلظت کمتر گلوکز پلاسما نسبت به نشخوارکنندگان جوان می‌باشد (Ghoorchi and Seyed Almoosavi, 2018).

اثر تیمارهای آزمایشی بر فراسنجه‌های خونی جایگزینی طبق آفتابگردان در جیره بره‌های پرواری، موجب تغییرات گسترده در فراسنجه فراسنجه‌های خونی نگردید (جدول ۵)، به طوری که تفاوت معنی داری در میزان گلوکز، نیتروژن اوره‌ای خون، کلسترول و تری گلیسرید بین تیمارهای مختلف دیده نشد. بیشترین غلظت گلوکز خون با ۴۷/۷۹ (میلی گرم در دسی لیتر) مربوط به تیمار شاهد و کمترین غلظت با ۴۵/۷۰ (میلی گرم در دسی لیتر) مربوط به تیمار ۱۴ درصد طبق آفتابگردان بود ولی معنی دار نبود. به طور کلی غلظت طبیعی

جدول ۵- تأثیر جایگزینی طبق آفتابگردان با کاه گندم بر غلظت متابولیت‌های خونی (میلی گرم در دسی لیتر)
Table 5. Effect of replacing sunflower heads residues with wheat straw on the blood metabolites concentrations (mg /dl)

سطح معنی داری (P-value)	اشتباه معیار میانگین (SEM)	سطوح طبق آفتابگردان sunflower (%)				فراسنجه (Parameter)
		21	14	7	0	
0.97	3.57	46.12	45.70	47.37	47.79	گلوکز (Glucose)
0.41	0.73	14.43	14.74	14.25	13.38	نیتروژن اوره‌ای خون (Blood urea nitrogen)
0.97	4.48	56.37	56.36	54.00	54.68	کلسترول (Cholesterol)
0.74	1.21	16.43	15.26	15.75	14.70	تری گلیسرید (Triglycerides)

محدوده نرمال (۲۰-۸ mg/dl)، بوده است (Anderson et al., 2015) و بین تیمارها تفاوت معنی داری دیده نشد. هرچند که غلظت نیتروژن اوره‌ای خون تیمارهای ۷، ۱۴ و ۲۱ درصد

غلظت نیتروژن اوره‌ای خون برای تیمارهای صفر، ۷، ۱۴ و ۲۱ درصد طبق آفتابگردان، به ترتیب ۱۳/۳۸، ۱۴/۲۵، ۱۴/۷۴ و ۱۴/۴۳ (میلی گرم در دسی لیتر) بود که برای تمام تیمارها در

یافت. مدت زمان ثبت شده برای نشخوار (دقیقه در روز) برای تیمارهای صفر، ۷، ۱۴ و ۲۱ درصد به ترتیب، ۵۲۱/۲۵، ۴۷۱/۲۵، ۴۲۱/۸۸ و ۴۱۸/۷۵ دقیقه در روز بود و تفاوت بین تیمارها معنی دار بود ($p < 0.01$) ولی تفاوت بین تیمار ۱۴ و ۲۱ درصد طبق آفتابگردان معنی دار نبود. در پژوهش حاضر اگرچه میزان مصرف خوراک تیمارهای ۷، ۱۴ و ۲۱ درصد طبق آفتابگردان افزایش یافته و به تبع آن مقدار مصرف الیاف نیز افزایش یافته بود، پس باید فعالیت نشخوار نیز افزایش می یافت، ولی به نظر می رسد که چگالی ذرات طبق آفتابگردان نسبت به ذرات کاه گندم بالاتر باشد و به محض ورود به شکمبه و جذب رطوبت بیشتر، به لایه های پایین تر شکمبه رفته و تحریک نشخوار کمتر شده است. البته با توجه به اینکه در تمامی تیمارها ۱۸ درصد یونجه خشک با ذرات نسبتاً بزرگ گنجانده شده بود، پس تحریک نشخوار فقط متأثر از کاهها نبوده است و تأثیرات یونجه خشک نیز در تحریک نشخوار قابل ملاحظه بوده است. در تیمار شاهد تحریکات نشخوار به واسطه وجود ۲۱ درصد کاه گندم و ۱۸ درصد یونجه خشک در جیره، بالاتر بوده است. فعالیت جویدن (خوردن و نشخوار) تیمارهای صفر، ۷، ۱۴ و ۲۱ درصد طبق آفتابگردان به ترتیب ۸۷۱/۸۸، ۸۰۰، ۶۷۱/۸۸ و ۶۲۹/۳۸ دقیقه در روز بود و تفاوت میانگین بین کلیه تیمارها به جز تیمار ۱۴ با ۲۱ درصد طبق آفتابگردان، معنی دار ($p < 0.01$) بود. به طور کلی فعالیت کل زمان جویدن (دقیقه در روز)، نسبت به تیمار شاهد، به ترتیب برای تیمارهای ۷، ۱۴ و ۲۱ درصد طبق آفتابگردان کاهش یافت.

طبق آفتابگردان نسبت به تیمار شاهد کمی بالاتر بود. با توجه به غلظت نیتروژن اورهای خون تمامی بره ها، به نظر می رسد که غلظت آمونیاک در شکمبه و به تبع آن رشد باکتری های شکمبه بهینه بوده است. غلظت تری گلیسرید خون تیمارهای صفر، ۷، ۱۴ و ۲۱ درصد طبق آفتابگردان به ترتیب ۱۴/۷۰، ۱۵/۷۵، ۱۵/۲۶ و ۱۶/۴۳ میلی گرم در دسی لیتر بود و غلظت کلسترول خون نیز به ترتیب ۵۴/۶۸، ۵۴، ۵۶/۳۶ و ۵۶/۳۷ میلی گرم در دسی لیتر بود. مشاهده می شود که با افزایش طبق آفتابگردان در جیره های بره های پرواری غلظت تری گلیسرید و کلسترول به مقدار اندکی افزایش یافت، هر چند که این تفاوت بین تیمارها معنی دار نبود.

فعالیت جویدن طبق جدول ۶ زمان نشخوار کردن، خوردن و کل زمان جویدن، در تیمارهای آزمایشی تفاوت معنی داری داشتند ($P = 0.01$). وجود کاه در جیره بره های پرواری میزان الیاف نامحلول در شوینده خنثی را افزایش و از طرفی حجم خوراک به خاطر بزرگتر بودن اندازه ذرات کاه، را نیز افزایش داد. در نتیجه بره ها زمان بیشتری را صرف خوردن خوراک های حجیم کردند. کاهش اندازه ذرات علوفه می تواند منجر به کاهش کل زمان جویدن (Tafaj et al., 2007) از طریق کاهش زمان خوردن یا کاهش نشخوار (Kononoff et al., 2003) شود. به ازای مقدار کاه افزوده شده به جیره، به صورت صفر، ۷، ۱۴ و ۲۱ درصد کاه گندم، میزان بیشترین تغییر در زمان خوردن صرف شده برای خوردن بین تیمارهای ۱۴ با ۷ درصد کاه گندم، ۷۸ دقیقه بود و کمترین تفاوت زمانی بین تیمارهای ۲۱ با ۱۴ درصد کاه گندم، ۲۲ دقیقه بود. نتایج حاصل از فعالیت نشخوار نیز مشابه فعالیت خوردن بود و با افزایش طبق آفتابگردان در جیره، فعالیت نشخوار کاهش

جدول ۶- تأثیر جایگزینی طبق آفتابگردان با کاه گندم بر رفتار جویدن (دقیقه / روز)

سطح معنی داری (P-value)	اشتباه معیار میانگین (SEM)	سطوح طبق آفتابگردان (%) Levels of heads residues to sunflower (%)				فراسنجه
		21	14	7	0	
0.01	15.00	210.63 ^c	250.00 ^b	328.75 ^a	350.63 ^a	زمان خوردن (Eating time)
0.01	20.65	418.75 ^c	421.88 ^c	471.25 ^b	521.25 ^a	زمان نشخوار (Rumination time)
0.01	24.54	629.38 ^c	671.88 ^c	800.00 ^b	871.88 ^a	زمان جویدن (Chewing Time)
0.01	24.54	810.62 ^a	768.12 ^a	640.00 ^b	568.12	زمان استراحت (Resting Time)

^{a-c} هر سطر اعداد با حروف غیر مشابه با یکدیگر تفاوت معنی دار دارند ($p < 0.05$)

^{a-c} Means within each row with different superscripts are significantly different

اثرات معنی داری ($p < 0.05$) داشت. به طور کلی با توجه به افزایش وزن روزانه می توان گفت بهترین سطوح استفاده از طبق آفتابگردان در این آزمایش بین ۱۴ تا ۲۱ درصد بود.

نتیجه گیری کلی

در این پژوهش جایگزینی طبق آفتابگردان در جیره های بره های پرواری نژاد افشاری، اثر معنی داری بر میزان قابلیت هضم و ضریب تبدیل غذایی نداشت و بر افزایش وزن روزانه

منابع

- Anderson, L., Otto, G., Whary, M., Pritchett-Corning, K., & Fox, J. (2015). *Laboratory Animal Medicine*. American College of Laboratory Animal Medicine Series, Academic Press.
- AOAC. (2005). *Official Methods of Analysis*. Association of Official Analytical Chemists. Washington. DC. 18th ed.
- Drackley, J. K., Clark, A. K., Sahlu, T., & Schingoethe, D. J. (1985). Evaluation of sunflower crop residue in rations for growing Holstein heifers. *Journal of dairy science*, 68(9), 2390-2395. DOI:10.3168/JDS.S0022-0302(85)81114-0
- Ghoorchi, T., & Seyed Almoosavi, S.M.M. (2018). *Ruminant Nutrition Principles*. Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources Publications (In Persian).
- Hadar, Y., Kerem, Z., & Gorodecki, B. (1993). Biodegradation of lignocellulosic agricultural wastes by *Pleurotus ostreatus*. *Journal of Biotechnology*, 30(1), 133-139. [https://doi.org/10.1016/0168-1656\(93\)90034-K](https://doi.org/10.1016/0168-1656(93)90034-K)

- Forouzan, S., Ghoorch, T., Toghdory, A., & Parsa, B. (2019). Effect of different levels of dried tomato forages on performance and digestibility and blood metabolites in Dalagh lambs. *Animal science Journal (Pajouheh and Sazandegi)*, 126, 83-94 (In Persian). 10.22092/asj. 2019.124272.1816.
- Jung, H. G., & Allen, M. S. (1995). Characteristics of plant cell walls affecting intake and digestibility of forages by ruminants. *Journal of animal science*, 73(9), 2774-2790. DOI: 10.2527/1995.7392774x
- Komarek, A. R. (1994). *Fiber analysis system*. United States patent. Patent number.
- Kononoff, P. J., Heinrichs, A. J., & Lehman, H. A. (2003). The effect of corn silage particle size on eating behavior, chewing activities, and rumen fermentation in lactating dairy cows. *Journal of Dairy Science*, 86(10), 3343-3353. [https://doi.org/10.3168/jds.S0022-0302\(03\)73937-X](https://doi.org/10.3168/jds.S0022-0302(03)73937-X)
- Madibela, O. R., Mabutho, S., & Sebolai, B. (2003). Dry matter and crude protein degradability of four parasitic plants (Mistletoes) associated with browse trees in Botswana. *Tropical Animal Health and Production*, 35, 365-372. DOI: 10.1023/a:1025197406313.
- Mafakher, E., Meskarbashi, M., Hasibi, P., Mashayekhi, M., & Baghaeipoor, J. (2011). Evaluation of chemical composition, fermentation quality and digestibility of sunflower silage in different development stages. *Iranian Journal of Field Crop Science*, 42, 10-12 (In Persian) 20.1001.1.20084811.1390.42.1.11.7
- Mehrabi, A., Ghoorch, T., & Rasavi, S.E. (2015). Comparison of chemical and rumen degradability among four types of straws treated by *Trametes versicolor* fungus. *Animal Science Journal (Pajouheh and Sazandegi)*, 107, 13-28 (In Persian). 10.22092/asj.2015.102337.
- Mertens, D. R. (1997). Creating a system for meeting the fiber requirements of dairy cows. *Journal of Dairy Science*, 80(7), 1463-1481. [https://doi.org/10.3168/jds.S0022-0302\(97\)76075-2](https://doi.org/10.3168/jds.S0022-0302(97)76075-2)
- National Research Council. (1985). *Nutrient Requirement of Sheep*. National Academy Press Washington D.C.
- Ørskov, E. R., & McDonald, I. (1979). The estimation of protein degradability in the rumen from incubation measurements weighted according to rate of passage. *The Journal of Agricultural Science*, 92(2), 499-503. <https://doi.org/10.1017/S0021859600063048>
- Rao, K. S., Reddy, M. R., and Reddy, G. V. N. (1996). Utilization of sunflower crop residues in the rations of dairy cattle. *Indian Journal of Animal Nutrition*, 16, 155-159.
- Rasool, E., Khan, M. F., Nawaz, M., & Rafiq, M. (1998). Utilization of sunflower crop residues as feed in small ruminants. *Asian-Australasian Journal of Animal Sciences*, 11(3), 272-276.
- Russell, J. B., O'connor, J. D., Fox, D. G., Van Soest, P. J., & Sniffen, C. J. (1992). A net carbohydrate and protein system for evaluating cattle diets: I. Ruminant fermentation. *Journal of animal science*, 70(11), 3551-3561.
- SAS (Statistical Analysis System). (2003). *SAS/STAT® 9.2. User's Guide*. SAS Institute Inc. Cary, North Carolina. USA.
- SYSTAT. (2013). version 13, from Systat Software, Inc., San Jose California USA, www.sigmaplot.com.
- Tafaj, M., Zebeli, Q., Baes, C., Steingass, H., & Drochner, W. (2007). A meta-analysis examining effects of particle size of total mixed rations on intake, rumen digestion and milk production in high-yielding dairy cows in early lactation. *Animal Feed Science and Technology*, 138(2), 137-161. DOI:10.1016/j.anifeedsci.2007.06.025
- Van Keulen, J., & Young, B.A. (1977). Evaluation of acid-insoluble ash as a natural marker in ruminant digestibility studies. *Journal of Animal Science*, 44, 282-287.
- Van Soest, P. J. (1994). *Nutritional Ecology of the Ruminant*, 2nd Edition. Comstock Publishing Associated, a division of Cornell University Press, Ithaca, NY, USA.
- Van Soest, P.J., Robertson, J.B., and Lewis, B.A. (1991). Methods of dietary fiber, neutral detergent fiber, and non-starch polysaccharides in relation to animal nutrition. *Journal of Dairy Science*, 74, 35-83. [https://doi.org/10.3168/jds.S0022-0302\(91\)78551-2](https://doi.org/10.3168/jds.S0022-0302(91)78551-2)
- Wilson, J. R. (1985). An interdisciplinary approach for increasing yield and improving quality of herbages. *Proceedings of the XVth International Grassland Congress*, Kyoto, 49-55.
- Yang, W. Z., & Beauchemin, K. A. (2006). Effect of physically effective fiber on digestion and milk production of dairy cows fed diets containing barley or corn grains. *Journal of Animal Science*, 84. DOI: 10.3168/jds.S0022-0302(05)72776-4